

PM-UPPGIFT

Idéhistoria A, moment 1

1. Platons dualism

Platons dualism mellan en idévärld och en sinnevärld berörde också människan som var tudelad i en odödlig själ och en förgänglig kropp. Denna uppdelning av världen och människan kom att prägla den västerländska världsbilden och människosynen. Beskriv dessa idéer och hur de kom att utvecklas! Hur påverkades de av kristendomen? I vilken grad präglar de än idag vår världsbild och vår människosyn? Hur har de kommit att få ett inflytande på olika sfärer av de västerländska tänkandet?

Bäste Oskar!

Här är, sent omsider, en text om Platon.

Att försöka skriva något om Platons dualism innebär med nödvändighet att rikta medvetandets ljus genom sekler av västerländskt tänkande; en naiv läsning är knappast möjlig. Å andra sidan var inte Platon själv naiv, heller. Så det tycktes mig ärligast att skriva ur ett subjektivt här och nu.

Min första avsikt var, att beskriva dualismen hos Platon genom att följa å ena sidan begreppet 'ljus' (som, i sanningens namn, inte tycks ha någon exklusiv särställning hos Platon även om det är bärande i liknelserna om solen/det goda och om de fjättrade i grottan) och å andra sidan dess motpol, Platons ananke – eller chora – denna formlöst mörka plats som verkar vara så svår för tanken att förhålla sig till.

Svårigheten som då uppstod, låg kanske inte bara i att ämnet blir ohanterligt stort. Det hade gått att begränsa sig till ett fåtal nedslag genom seklerna; Augustinus, kanske Dionysios Areopagita, Grosseteste, Novalis och Einstein låg nära till hands. Men det är svårt att lära gamla Hundar sitta; jag är van att arbeta med fysiska material och det motstånd dessa erbjuder, och misstror ord som kommer alltför lätt. Det mesta är ju skrivet, bättre, av någon annan, och ens egna ord blir halvbildade kompilat. Och om redan jag själv tråkas ut av det skrivna, varför ska jag utsätta dig för att läsa det?

Men, som du mycket riktigt påpekade, det är viktigt att avsluta det man påbörjat. Och till slut blev det denna något egendomliga text, som åtminstone har varit roligt att skriva även om dess kvaliteter i övrigt är tvivelaktiga. Lång är den också.

Alla repliker utom de som yttras av ms B och Hund (eller den namnlösa rösten) är korrekta citat, antingen ur Platons dialoger eller ur övriga personers verk – se källförteckning.

Och så, än en gång, vill jag tacka för en intressant kurs med välvalda texter!

Varma hälsningar, och önskan om ett gott nytt år.

Helena Hildur W.

(dec 2008)

Platons dualism
eller
Ms Besserwisser går ut med sin Hund

Personer:

ms Besserwisser

Hund, en liten svart gynnare med ivriga öron

Ulf Linde, konsthistoriker, jazzmusiker med mera

Timaios Lindskog samt Timaeus Jowett (två ur en stor brödraskara; sentida avkomlingar till en italisk-grekisk astronom och filosof)

Sokrates (polyglott, en förklädd Platon?)

Gunnar Olsson, kulturgeograf

en röst (namnlös, kroppslös)

Julia Kristeva, fransk-bulgarisk lingvist, semiolog, psykoanalytiker och skribent;

John Sallis, amerikansk filosof; John Russon, kanadensisk filosof (i sällskap med ett antal andra, icke namngivna, samtida tänkare)

Novalis, diktare

Augustinus, kyrkofader

Tid: några dagar före vintersolståndet

Plats: en nordlig avkrok

ms Besserwisser: Kom nu, vi ska ut och gå en sväng.

Hund: Men du lovade att läsa högt för mig om Narnia. Och det är mörkt och blött ute...

ms B (*tänker positivt*): Hjälps inte. Jag ska ut och leta efter Platon. Du får följa med, du har bättre nos än jag. Dessutom är du hund, och skall rastas regelbundet.

Hund: Men jag vill inte.

ms B: Det vill du visst.

Hund (*muttrar för sig själv*): Gudar och gudinnor! Måtte kraften vara med oss.

(de går ut i skymningen och det stilla regnet)

ms B (*inåtvänt*): Platon, och dualismen...

Hund: Sniff.

ms B: ...men var ska man börja? I *Staten*, hos fångarna i grottan? Hellre vid den delade linjen, i så fall... eller vid Sokrates' tal i *Gästabudet* ...

Hund. Sniff. Sniff.

ms B: ...nej inte det heller... Men var annars? Jo men, kanske *Timaios* – hallå

Hund! Vad gör du? Vänta!

Hund: Jag känner vittring av en musisk själ. Runt kröken. (*springer*) Här!

(I en glänta sitter en man i rullstol – Ulf Linde – under ett blått paraply, omgiven av ett milt sken. Knappt synliga gestalter rör sig i dunklet mellan träden.)

Ulf Linde (*i föreläsarton*): Det har sagts att *Timaios* är en skapelsemyt snarare än en filosofisk redogörelse för tingens ordning; i dialogen säger Platon att han själv inte eftersträvat sanningen, utan bara något som liknar den.

Timaieus J (*ur skuggorna*): As being is to becoming, so is truth to belief. If then, Socrates, amid the many opinions about the gods and the generation of the universe, we are not able to give notions which are altogether and in every respect exact and consistent with one another, do not be surprised. Enough, if we adduce probabilities as likely as any others; for we must remember that I who am the speaker, and you who are the judges, are only mortal men, and we ought to accept the tale which is probable and enquire no further.

Sokrates (*uppskattande – eller ironiskt? Man vet aldrig*): The prelude is charming.

Ulf Linde: ...Om man uppfattar dialogen på det sättet märker man snart att den företer stora likheter med andra myter, särskilt de myter – kända från hela Medelhavsområdet – där erfarenheter från jordbruket spelat en avgörande roll...

ms B (*kommer springande efter*): Hund! Hund! ...åh, ursäkta!

Ulf Linde (*oberört*): ...Det tycks ha rört sig om ytterst enkla erfarenheter. –Till exempel av det faktum att ett sädeskorn som faller i jorden har en mycket liten massa i förhållande till plantan som det ger upphov till. Tanken att det var jorden, inte sädeskornet, som bestod plantans materia bör därför ha legat nära till hands. Sädeskornet bestod något annat: den kraft, som av jord danade en planta av en bestämd art.

Timaios L (*bakom ett träd*): Men för närvarande måste vi särskilja tre olika slag: det som uppkommer, det vari detta uppkommer, det varav detta är en avbildning. Och vi kunna lämpligen jämföra det, som mottager, med modern, det varifrån det kommer, med fadern, samt det mellan dem stående väsendet med sonen.

Ulf Linde: Att man uppfattade sådana fenomen som analoga med människans eget alstrande, sexualiteten, är knappast egendomligt... Mer egendomligt är kanske det faktum att analogin också kom att omfatta språket självt;

(ms B visslar på Hund)

Hund *(väser till ms B)*: Sssch!

ms B *(väser tillbaka)*: Jaja, men jag vet ju vad han tänker säga. Orden, begreppen, står för den osynliga och rumslösa potensen i förhållande till de benämnda tingens materia...

Ulf Linde: Tanken bör ha varit urgammal, vilket bäst visas av att ordet *linga* på det europeiska urspråket, sanskrit, betydde tre saker: plog, manslem och tunga – tungan gjorde ju orden.

Hund *(för sig själv)*: Hon ska då alltid vara en sån messerschmitt...

Ulf Linde: ...grundmönstret framstår ju tydligt: en högsta ordnande kraft som utlöst av en erotisk impuls ger form åt ett egenskapslöst kaos, en kraft som är ett rent begrepp – en idé – och som därför kan uppenbaras i språket.

(Han lutar sig åt sidan och slår upp ett hittills osynligt fönster; de ovanligt formade fönsterhalvorna öppnar sig mot ett vårligt landskap där nio figurer grupperar sig kring en centralgestalt över vars huvud svävar en vit duva. Scenen tycks genomvävas av skimrande tunna linjer som bildar geometriska mönster; axlar, diagonaler, stjärna, pentagon och cirkel)

ms B *(viskar till Hund)*: Och sedan kommer en analys av 'Jesu dop', det är en målning av renässanskonstnären Piero della Francesca, hur den är byggd på geometriska förhållanden som går tillbaka på *Timaios*. Kom nu.

Ulf Linde: ...den erotiskt-kosmiska mystik som fått sitt mäktigaste uttryck i *Timaios*.

(ms B sätter sig i rörelse igen och Hund sluter motvilligt upp vid hennes sida. Ms B tänder en praktisk pannlampa då de lämnar den upplysta gläntan bakom sig. Det prasslar i skogen.)

ms B: Med andra ord: dialogen *Timaios* innehåller en flera gånger varierad berättelse om världens skapelse; skaparguden, vars intention är god, omskapar *chaos* till *kosmos* genom att urskilja och på nytt sammanfoga, så att det som skiljts åt hålls samman genom relationer av matematisk eller geometrisk karaktär. Det erotiska momentet utgörs av den kosmiska polariteten i sig, samtidigt som förhållandena på alla nivåer – inom berättelserna och mellan dem, likaväl som mellan berättelse och språk, och mellan språk och erfarenhet – ja,

medan alla dessa förhållanden liksom samklingar, i en enhet som kan kallas mystisk.

Hund: Är det för mycket begärt att du försöker uttrycka dig så att en annan kan fatta nåt?

ms B: Uttrycka mig fattbart? för dig? Ska jag? (*ger Hund en proteinrik godbit ur sin ficka*) Jaja, jag kan försöka, men det ska överensstämma med mina egna tankar också, vet du.

Hund: Mmmff.

ms B: *Timaios* har kallats 'dunkel' och 'svårtillgänglig', mycket kanske därför att den använder sig av matematiska analogier – en del av svårtillgängligheten ligger i att det matematiska språket har förändrats sedan Platons tid, men framför allt beror den nog på att Platons kontakt med pytagoréerna låter honom tala ur en esoterisk kontext som gått förlorad för den normala nutida läsaren – och som inte var allmångods på Platons tid heller, kanske inte ens inom hans egna kretsar.

Hund (suckar, men travar på): Det regnar åtminstone inte lika mycket längre.

ms B (*slås av en tanke*): Och det är ju inte bara det matematiska språket som har förändrats...

bröderna T (*från olika håll, ur skuggorna*): the Creator... the soul... the body... naturen... det enahanda... det olikartade... väsendet...

(orden återkastas bland träden och skiftar klang)

ms B (*vänder sig mot Hund*): Vilka begrepp använde Platon själv, egentligen? Och vad stod de för – kan vi någonsin veta det?

Hund (*blundar för det skarpa ljuset från pannlampan, spetsar öronen*): Det kommer någon på vägen bakom oss. Till och med du borde höra det.

ms B (*förtjust, till sig själv*): Intressant! Begrepp, det är intressant!

Gunnar Olsson (*passerar ms B och Hund i rask promenadtakt, ger dem ett leende över axeln som påminner om la Gioconda eller kanske Cheshirekatten*): Like the power it signifies, the sign never sits still.

(röst): ...chôra...

bröderna T (*bland flerfaldiga kvardröjande ekon*): ...Vi bliva nödgade att söka införa ett nytt, svårt och dunkelt slag... it is the receptacle, and in a manner the nurse, of all generation... en sådan att det kan upptaga och liksom uppamma allt

skapat...

ms B (*helt inne i sin egen tankegång, döv och blind för omgivningen*): Ett exempel bara – en bit in i *Timaios'* andra skapelseberättelse, när Platon behandlar de fyra elementen, då skriver han uttryckligen att med (i det här fallet) 'eld' bör vi inte förstå den eld vi känner erfarenhetsmässigt, utan något 'sådant som eld' eller kanske 'eldartat'. Just detta tycks ju föregripa begreppet 'aggregationstillstånd' i den moderna fysiken! Hela resonemanget uttrycker en oerhört sofistikerad medvetenhet om tecknets förhållande till det betecknade.

Hund (*ruskar på sig och vädrar i vinden*): Du missar nåt här ...sniff...

ms B (*låter sig inte avbrytas*): En medvetenhet som osäkrar förhållandet mellan den sinnligt upplevda verkligheten och den kunskap vi tror oss ha om samma verklighet. Men till yttermera visso så menar ju Platon att det verkliga, den sanna verkligheten är just de idéer som begreppen hänvisar till – medan vår sinnliga erfarenhet, det vi till vardags kallar 'verkligheten', förhåller sig till dessa som avbilder och skuggor. I *Staten* talar Sokrates om den värld som är tillgänglig för tanken kontra den synliga världen, alltså sinnevärlden. Och han förbinder dem med dem två olika slag av kunskap vardera; rent förnuft och tänkande respektive tro och föreställningar...

Hund: Sokrates? Och var kom nu han ifrån?

Sokrates (*tittar fram bakom ett träd just i utkanten av pannlampans ljuskon, pillemariskt leende*): ...let there be four faculties in the soul – reason answering to the highest, understanding to the second, faith (or conviction) to the third, and perception of shadows to the last – and let there be a scale of them, and let us suppose that the several faculties have clearness in the same degree that their objects have truth.

Hund (*med förstrött intresse*): Jag förstår. Jag håller med... (*plötsligt koncentrerad*) ...sniff. Sniff! Där är den igen...

(*ett utspritt sällskap närmar sig från motsatt håll, somliga med gästavar eller käppar vilket inte hindrar dem från att gestikulera ivrigt medan de samtalar – eller åtminstone talar. Pannlampans ljus fångar in den eleganta damen i täten, lätt igenkänd som Julia Kristeva*)

Hund: ...aaah, en kvinnas doft?

(*samma röst, ur skogen*): ...chôra...

Julia Kristeva: ...un réceptacle mobile de mélange, de contradiction et de mouvement, nécessaire au fonctionnement de la nature avant l'intervention téléologique de Dieu et correspondant à la mère.

(ekot, eller är det rösten igen?): ...la mère... la mère... la mère...

(efter damen följer herrarna Sallis och Russon arm i arm)

John Sallis: It has itself none of those forms, shapes or determinations that can be stamped on it or received by it. Since it is all-receiving, this is tantamount to saying that it itself has no form, no determination whatsoever... The ramifications of this non-determination are profound, not to say abysmal.

(ms B och Hund ställer sig vid sidan av vägen för att släppa förbi sällskapet)

Julia Kristeva (*vänder sig mot Sallis*): Neither model nor copy, the *chora* precedes and underlies figuration and thus specularization, and is analogous only to vocal or kinetic rhythm.

(Hund kliar sig energiskt bakom örat)

ms B (*är inte den som ger sig så lätt*): Så du ser ju själv att här formulerar Platon ett slags kunskapsteori, eller epistemologi...

John Russon (*vänder sig mot ms B i förbifarten, blinkar mot ljuset och nickar vänligt*): Platonic ethics and epistemology are not distinct, and the key to this identity is the essentially erotic nature of the human soul: this means that coming to knowledge should not be conceived as a gathering of information, but as a transformation of one's relationship to one's situation that comes through making the demand upon oneself that one be consistent in one's commitments.

(sällskapet avlägsnar sig. Ms B blir stående och ser efter dem. Hund slutar klia sig, nyser)

Sokrates (*nu från ett helt annat håll*): När Kärleken älskar och åtrår något, äger den då det som den åtrår och älskar...

ms B (*rycker upp sig*): Åhå! Gästabudet!

Sokrates: ...eller äger den det inte?

ms B (spinner vidare på sin tråd): I Staten ger Platon alltså bilden av en evig, oföränderlig och fulländad idévärld, som kastar sin skugga i form av den sinnevärld vi människor upplever. I Gästabudet låter han Sokrates hålla ett tal...

Sokrates (rättar ms B): ...som jag en gång hörde av Diotima, en kvinna från Mantinea, som var vis...

ms B: ...där han anvisar människorna en väg att nå det evigas värld; genom Kärleken, också benämnd Eros – en daimon, eller gudomlighet, som rör sig mellan gudarnas värld och människornas. Kärleken får oss att sträcka oss efter det vi saknar och längtar efter, och genom den förnyas vi själsligt.

(regnet har nu helt upphört. Det klarnar)

Sokrates (muttrar): För Kärleken är inte kärlek till det sköna som du tror, Sokrates, sade hon.

ms B (förvånad): Utan till vad då?

Sokrates: Till att alstra och föda i det sköna.

ms B (tankfullt): Jaså.

(Hund ger sig av på egen hand inåt skogen, där en ung man står lutad mot ett träd och talar, som till sig själv)

Novalis: Aber getreu der Nacht / Bleibt mein geheimes Herz / Und ihrer Tochter / Der schaffenden Liebe.

(Hund sätter sig tyst ned och lyssnar)

Novalis (vänder sig till Hund): I egentlig mening är filosoferandet – en smekning – att betyga sin innerligaste kärlek till eftertanke, sin absoluta lust till visdom... (böjer sig ned och klappar Hund) ...Vad är människan? Andens fullkomliga trop. All verklig meddelelse är alltså sinnebildlig – och är då inte smekningar verkliga meddelanden?

(Hund nosar tillgivet i hans knäveck, viftar på svansen, fnyser och krumbuktar – på hundars vis – för att sedan skutta tillbaka mot vägen och ms B)

ms B (har haft tid att fundera): Människans naturliga reproduktionsförmåga, som hon delar med djuren, tillförsäkrar arten ett liv som överskrider de enskilda individernas. Kanske kan man säga att Platon på ett motsvarande sätt vill se

människosjälens skapande förmåga övervinna sinnevärdens begränsningar, till slut också övervinna döden – eftersom det sköna vi sträcker oss efter hör hemma i det evigas sfär. Vi lider av det ofullkomliga i livet, och söker det fullkomliga. Vi lider av kluvenheten, och söker helheten.

(hon tar av sig pannlampan, släcker den och ser upp mot natthimlen. Under tiden har Hund återvänt)

Hund (beskyddande): Du låter nästan religiös, lilla hjärtat. Eller är det Platon?

ms B: Det är stjärnklart, Hund.

(en gestalt lösgör sig ur skogens mörker och slår följe med Hund och ms B under stjärnorna)

Augustinus: Först sent kom jag att älska dig, du skönhet så uråldrig och så ung, sent kom jag att älska dig! Och du var i mig, men jag var utanför mig och sökte dig där; vanskaplig störtade jag mig över det sköna du skapat. Du var hos mig, men jag var inte hos dig. Jag drogs bort från dig av allt det sköna som inte hade funnits om det inte funnits i dig. Du kallade mig, du ropade, och genombröt min dövhet, du strålade, du skimrade, och skingrade min blindhet; din väldoft spred du, jag andades in, och suckar nu efter dig; jag fick smaka din godhet, nu hungrar och törstar jag; du rörde vid mig, och jag upptändes till din frid.

(de vandrar alla tre tillsammans under tystnad en stund. När Hund och ms B närmar sig hemmet återvänder Augustinus till skuggorna.)

Hund: Nå, är du nöjd nu? Hittade du vad du letade efter?

ms B (*öppnar dörren*): Nä va farao, jag ger upp. Det blir ingen promemoria av det här.

Hund (*skuttar förbi henne in, och skakar ur pälsen*): Ska vi gå ut snart?

Källförteckning:

Ulf Linde, *Geometrin i en målning av Piero della Francesca ur Efter hand*, 1985
Platon, *Timaios/Timaeus*, översättning Claes Lindskog (svenska) respektive Benjamin Jowett (engelska)

- *Staten/The Republic*, översättning Jan Stolpe (svenska) resp. Benjamin Jowett
- *Gästabudet (Symposion)*, översättning Jan Stolpe
- Julia Kristeva, *Revolution in Poetic Language*, översättning Margaret Waller (New York, Columbia UP) (citerat från <http://www.ualberta.ca/~dmiall/Gothic/Kristeva.htm>)
- *Le sujet en procès, Polylogue* (Paris, Seuil)
(citerat från <http://www.signosemio.com/kristeva/sujetproces.asp>)
- John Sallis, *Traces of the chora* ur *Retracing the Platonic text* (Northwestern University Press) (citerat från http://books.google.se/books?id=mqNriHfU2hwC&printsec=frontcover&source=gbs_summary_r&cad=0#PPA57,M1)
- John Edward Russon, *Erôs and Education : Plato's Transformative Epistemology*,
Laval théologique et philosophique, #1 / 2000
(citerat från <http://www.erudit.org/revue/LTP/2000/v56/n1/401277ar.pdf>)
- Novalis, *Hymnen an die Nacht*, handskrift 1797-1800, (citerat från <http://12koerbe.de/phosphoros/nacht.htm>)
- *Fragment*, översättning Daniel Birnbaum och Anders Olsson
- Augustinus, *Bekännelser*, översättning Bengt Ellenberger